

УДК 373.2.064.1

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.8>

Олександр СЕМЕНОВ

доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025
ORCID: 0000-0002-3839-4725

Наталія СЕМЕНОВА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025
ORCID: 0000-0002-5247-7439

Бібліографічний опис статті: Семенов, С., Семенова, Н. (2023). Генеза питання соціальної взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 56–66, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.8>

ГЕНЕЗА ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї

Питання здійснення соціальної взаємодії є актуальним для ряду наук, існує різноманіття визначення цього поняття. Проблема соціальної взаємодії між виховними інститутами і сім'єю має місце в історико-педагогічній спадщині зарубіжної та вітчизняної наук. Соціальна взаємодія – у нашому дослідженні трактується як процес взаємного впливу, співпраці між закладом дошкільної освіти і сім'єю, що характеризується двосторонньою діяльністю спрямованою на реалізацію поставленої мети: розвиток, виховання і навчання дітей. Вивчення наукового доробку дає підстави зауважити, що батьки, як головні вихователі, мають знати основні підходи і принципи її гармонійного розвитку і виховання дітей дошкільного віку. Сучасні педагоги співпрацюють з родинами у різних напрямках діяльності, реалізуючи основні положення нормативно-законодавчих документів у галузі дошкільної освіти.

У статті здійснено ретроспективний аналіз питання соціальної взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї. Зокрема, здійснено аналіз даного питання у його історичному, психологічному та соціально педагогічному напрямках. А також виділено напрямки та форми роботи сім'ї та закладу дошкільної освіти, які сприятимуть успішній соціальній взаємодії цих двох соціальних інститутів.

Ключові слова: сім'я, заклад дошкільної освіти, соціальна взаємодія, форми взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Oleksandr SEMENOV

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Volyn National University named after Lesya Ukrainka, ave. Voli, 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0002-3839-4725

Natalia SEMENOVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy, Volyn National University named after Lesya Ukrainka, ave. Voli, 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0002-5247-7439

To cite this article: Semenov, S., Semenova, N. (2022). Geneza pytannia sotsialnoi vzaiemodii zakladu doshkilnoi osvity i sim'i [Genesis of the question of social interaction of the preschool education institution and the family]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 56–66, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.8>

THE GENESIS OF THE ISSUE OF SOCIAL INTERACTION IN THE PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTION AND THE FAMILY

The issue of social interaction is relevant for a number of sciences, there is a variety of definitions of this concept. The problem of social interaction between educational institutions and the family takes place in the historical and pedagogical heritage of foreign and domestic sciences. Social interaction – in our study, it is interpreted as a process of mutual influence, cooperation between the preschool education institution and the family, which is characterized by two-way activity aimed at realizing the set goal: development, upbringing and education of children.

The study of the scientific work gives reason to note that parents, as the main educators, should know the main approaches and principles of its harmonious development and upbringing of preschool children. Modern teachers cooperate with families in various areas of activity, implementing the main provisions of regulatory and legislative documents in the field of preschool education.

The article provides a retrospective analysis of the issue of social interaction between the preschool education institution and the family. In particular, the analysis of this issue was carried out in its historical, psychological and socio-pedagogical directions. Also, the directions and forms of work of the family and the preschool education institution are highlighted, which will contribute to the successful social interaction of these two social institutions.

Key words: family, preschool education institution, social interaction, forms of interaction between family and preschool education institution.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Методологічною й теоретичною основою проблеми соціальної взаємодії закладів дошкільної освіти з родинами вихованців є знання різних галузей наук. Філософи, соціологи, психологи, педагоги різних років трактували поняття взаємодії, розглядаючи його як багатоаспектний процес. Аналіз словникової літератури дозволив окреслити таку етимологію слова:

– взаємо – перша частина складних слів. Відповідає слову «взаємний»: взаємовигідний, взаємовиручка, взаємодія, взаємоперевірка, взаємостосунки, взаємоузгодження (Куньч, 2005);

– взаємний – який однаково виявляється з обох сторін стосовно один до одного (Словник синонімів української мови, 2006);

– взаємодія – філософська категорія, що відображає процеси впливу об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість і породження одним об'єктом іншого (Новий тлумачний словник української мови, 2007).

Отже, визначення поняття соціальна взаємодія можна охарактеризувати як рівноцінний вплив її учасників один на одного, як процес двосторонньої діяльності спрямованої на досягнення поставленої мети. Глибокий підхід до визначення сутності соціальної взаємодії здійснений рядом психологів.

Багатосторонній підхід до трактування поняття зумовлений певною мірою тим, що соціальну взаємодію визначають за різними ознаками: якість впливу учасників один на одного, види, тривалість тощо. Таке бачення подано О. Степановим: «взаємодія – прямий чи опосередкований вплив суб'єктів один на

одного, який характеризується виникненням зв'язків і їх взаємозумовленістю. Це один із факторів згуртування соціальної групи і утворення стійкої, відповідної рівню її розвитку, структури. Дослідженнями встановлено існування таких видів соціальної взаємодії, як співдружність, конкуренція і конфлікт. Взаємодія як матеріальний процес супроводжується передаванням матерії, руху та інформації. Вона відносна, відбувається з певною скінченною швидкістю і в певному просторі та часі» (Психологічна енциклопедія, 2006).

Особливість взаємодії – її причинна обумовленість. Кожна із взаємодіючих сторін виступає як причина іншої та як наслідок одночасного зворотного впливу протилежної сторони, що обумовлює розвиток об'єктів та їхніх структур. Якщо при взаємодії виявляється протиріччя, то вона виступає джерелом саморуху і саморозвитку структур.

З точки зору соціальної психології соціальна взаємодія визначається як аспект спілкування, що виявляється в організації людьми взаємних дій, досягнення певної спільної мети. Взаємодія завжди має інтерсуб'єктивний характер, тобто реалізується як система відносин, головними ознаками якої є:

– предметність (наявність спільної конкретної мети, що зумовлює спільність дій у ході її досягнення);

– ситуативність або регламентованість конкретними обставинами: тривалістю, інтенсивністю, нормами та правилами взаємодії;

– рефлексивність (рефлексивна багатозначність) – можливість для взаємодії бути виявом

як суб'єктивних намірів, так і наслідком спільної участі в колективній діяльності;

– експлікованість – можливість спостереження, реєстрації конкретних дій індивідів, суб'єктів взаємодії.

Тобто, учасники взаємодії, здійснюючи окреслену ними діяльність обопільно виконують певні дії (дієва або предметна сторона), а також планують подальшу роботу спілкуючись, обговорюючи досягнення і помилки (інформаційна сторона).

Аналіз досліджень і публікацій. У соціально-педагогічному аспекті взаємодію розглядали українські вчені (С. Гончаренко, В. Радул, М. Дубінка, В. Кравцов, Я. Кічук, О. Радул, А. Фабрика) як «категорію, яка відтворює процеси впливу різних об'єктів один на одного, їхню взаємну зумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого» (Зверева, 2004). У широкому розумінні визначення поняття представлено в «Енциклопедичному соціологічному словнику»: соціальна взаємодія відбиває характер і зміст відносин між людьми і групами як постійними носіями якісно різних видів діяльності, тобто, відносин, що відрізняються за соціальними позиціями, ролями, і функціями. Взаємодія має об'єктивний і суб'єктивний аспекти. Об'єктивний аспект взаємодії – це зв'язки, які не залежать від окремих осіб, але опосередковують і контролюють зміст і характер їхньої взаємодії. Суб'єктивний аспект – свідоме ставлення індивідів один до одного, що базується на взаємних очікуваннях відповідної поведінки. Це міжособистісні відносини, в основі яких – безпосередні зв'язки між індивідами, що розвиваються в конкретних умовах місця і часу.

Отже, під соціальною взаємодією слід розуміти діяльність її учасників, наповнення відповідним змістом дій і вчинків, що складатимуть її цілісність як процесу. Як зазначає Т. Кравченко «соціальна взаємодія передбачає встановлення зв'язків, відносин, продукування взаємовпливів між певними соціальними інститутами» (Кравченко, 2009). У нашому дослідженні такими є заклад дошкільної освіти і сім'я, а отже, наступний виклад матеріалу стосуватиметься опису взаємовпливу цих соціальних інститутів один на одного.

У сучасних державних нормативних документах зазначено: «заклад дошкільної освіти –

навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту. Заклад: задовольняє потреби громадян відповідної території в здобутті дошкільної освіти; забезпечує відповідність рівня дошкільної освіти вимогам Базового компонента дошкільної освіти; створює безпечні та нешкідливі умови розвитку, виховання та навчання дітей, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я відповідно до санітарно-гігієнічних вимог та забезпечує їх дотримання; формує у дітей гігієнічні навички та основи здорового способу життя, норми безпечної поведінки; сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, розумовому, психологічному і фізичному розвитку дітей; здійснює соціально-педагогічний патронат, взаємодію з сім'єю; є осередком поширення серед батьків психолого-педагогічних та фізіологічних знань про дітей дошкільного віку; додержується фінансової дисципліни, зберігає матеріально-технічну базу; здійснює інші повноваження відповідно до статуту дошкільного навчального закладу» (Закон України «Про дошкільну освіту») Державний стандарт дошкільної освіти, яким є Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (2021 р.) окреслює таку функцію: «...дошкільний заклад виступає своєрідним посередником між вузьким родинним колом, з якого виходить малюк, і незнайомим світом, до життя в якому він має незабаром прилучитися» (12), Тим часом, не всі батьки спроможні оволодіти спеціальними знаннями, навичками, вміннями, щоб правильно здійснювати навчально-виховний процес в умовах сім'ї та послідовно розвивати своє педагогічне мислення.

На сучасному етапі розвитку суспільства вже перестало дискутуватися питання про пріоритетність у виховному процесі інституту сім'ї і суспільних установ. Зрозуміло, що першість належить лише сім'ї, родині, а суспільні інститути, такі як заклад дошкільної освіти, мають допомагати батькам у правильному здійсненні впливу на дітей, оскільки сім'я була й лишається головним осередком, де відбувається становлення і розвиток особистості дитини. Саме у родинному колі малюк отримує перші уроки життя.

Сім'я – є однією з найдавніших форм спільності людей з часів первіснообщинного ладу. Сім'я як суспільний інститут досліджується різними науками (філософією, соціологією, економікою, демографією, психологією, педагогікою та ін.), існує безліч визначень цього поняття. Зокрема:

– сім'я – заснована на шлюбі чи кровній родинності мала група, члени якої зв'язані спільним побутом, взаємною допомогою, моральною та правовою відповідальністю (Новий тлумачний словник української мови, 2007).

– сім'я – група людей, пов'язаних родинними чи подібними тісними зв'язками, в яких дорослі беруть на себе відповідальність за турботу і виховання своїх власних чи прийомних дітей (Психологічна енциклопедія, 2017);

– сім'я – мала соціальна група, створена на основі офіційного чи громадянського шлюбу або кровній спорідненості, члени якої об'єднані спільним проживанням і веденням домашнього господарства, виконанням сімейних функцій, емоційними зв'язками та взаємними юридичними й моральними зобов'язаннями стосовно один до одного, родинними традиціями (Зверева, 2007).

Із наведених визначень, які подані з різних наукових джерел, простежуються ознаки сім'ї як соціального інституту, основні функції, серед яких для нашого дослідження превалюючою є виховна, а отже, виникає потреба окреслити тлумачення сімейного виховання. Сімейне виховання – одна з форм виховання молодих поколінь, яка поєднує цілеспрямовані дії батьків з об'єктивним (тобто стихійним) впливом сім'ї. Останній являє собою неусвідомлений, неконтрольований тиск (манера поведінки, звички, спосіб життя тощо), що регулярно повторюється і підсвідомо впливає на дитину... Тому під сімейним вихованням розуміємо всю систему внутрішньосімейної взаємодії, яка формує цінності, орієнтації, систему потреб, інтересів, звичок, поведінку дитячої особистості.

У Спарті здійснювалася взаємодія родини і педагога в інтересах захисту держави, а не в інтересах дитини. Думки і почуття батьків не враховувалися, вважалося, що вони лише виконують свій обов'язок перед державою. Родинні зв'язки розривалися, а витривалість і жорстокість спартанських воїнів широко відомі.

Модель взаємодії сім'ї та школи, за Я. А. Коменським, демонструє єдність цілей взаємодії дитини, батьків, школи, вчителів і держави, у кожного з яких є свої інтереси. Я. А. Коменський вважає, що «правильна постановка» дидактики важлива як для батьків і педагогів, так і для дітей і врешті-решт – для держави загалом (Борисова, 2004).

Французький філософ і педагог Ж.-Ж. Руссо у своїй теорії вільного виховання розглядає виховання як єдиний спосіб соціалізації особистості, причому дається це виховання «або природою, або людьми, або речами». Це годувальниця, наставник і вчитель. Батьки віддають дітей у пансіони, монастирі тощо і відсторонюються від їхнього виховання, що призводить до руйнування родинних почуттів, втрати «інтимності між рідними», «суспільство родини не залишає життєвої відроди».

Іншої Відомий швейцарський педагог Й. Г. Песталоцці в книзі «Лінгард і Гертруда» так уявляє взаємодію родини і школи: Гертруда і вчитель – співробітники, односторонці, радяться один з одним, улаштовують режим у школі, як у родині. Якщо батьки не беруть участі в організації школи, то це розхолоджує дітей, які бачать, що батьки не радіють їхнім успіхам, вважаючи це зайвим. Песталоцці наводить приклад опосередкованого впливу вчителя на батьків через дітей жартом, натяком, якщо в невдачах дітей були винні батьки.

На думку Р. Оуена, школа, родина, суспільство повинні мати мету і ставити вимоги, які сполучаються з цілями й інтересами дитини, створювати умови для взаємодії всіх учасників виховного процесу в інтересах дитини. Домінуючу роль у цьому процесі відіграє родина.

Організатор першого в Німеччині дитячого садка Ф. Фребель визнавав першість за громадським вихованням. Лише в умовах роботи дитячого садка дитина зможе повною мірою отримати повноцінний розвиток, виховання і навчання. Цьому слугували, насамперед, широковідомі фребелівські «дарунки для ігор».

На таких позиціях побудована і педагогічна концепція італійського лікаря і педагога М. Монтесорі. Вона вважала, що родина не завжди має позитивний приклад на формування особистості дитини, а тому головну місію у виховному процесі виконує соціальний інститут – дитячий будинок, де діти отри-

мують гармонійний і всебічний розвиток. Таким чином, аналіз поглядів західноєвропейських філософів і педагогів до початку XX ст. дає підстави зробити висновок, що переважна більшість з них визнавала домінуючу роль родини, а не суспільних інституцій на здійснення виховного процесу. Проте діти мають отримувати педагогічно доцільний вплив на розвиток з найближчого і найріднішого оточення – сім'ї.

У розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки дане питання було в полі зору видатного педагога-класика К. Ушинського. Він підкреслює пріоритетність сімейного виховання, зазначаючи, що від його успішності залежатиме подальша доля дитини.

Фундатори суспільного дошкільного виховання в Україні – представники Київського товариства народних дитячих садків під керівництвом Н. Лубенець, організовуючи виставку «Дошкольное воспитание» (1908 р.), визначили її експозиції: навчально-виховна робота з дітьми в умовах дитячого садка та в умовах родини. Таким чином підкресливши необхідність тісної взаємодії між цими двома соціальними інститутами.

Вагомість питання співпраці вихователів дитячих садків з родинами вихованців відображено в працях видатного українського педагога, фундатора суспільного дошкільного виховання С. Русової. Автор, зокрема, зазначає: «... навкруги в дитячому садку мусить бути усе рідне, що нагадує знайомі хатні обставини з найкращого боку. Дитина почуває себе вільно; зацікавлена всім, що їй так легко зрозуміле навколо, й працюючи коло різноманітних речей...».

Видатний український педагог В. Сухомлинський вважав, що найважливішою роботою кожної сім'ї є творення майбутньої людини. Однією із серйозних причин, що в багатьох сім'ях заважають правильному вихованню дітей, педагог вважав недостатнє оволодіння батьками педагогічними знаннями. Успішне співробітництво з педагогами, на його думку, сприяє підвищенню рівня культури батьків і матерів, формуванню відповідальності за виховання дітей.

Поряд із цим зарубіжні вчені кінця XX ст. акцент ставили на родині як основному інституті впливу на формування особистості дитини. Аналіз поглядів В. Бронфелднера дає мож-

ливість визначити карту найближчого оточення дитини (див. рис. 1).

Вона включає оточення:

1 – дитина – дитина (myself);

2 – дитина – сім'я (family);

3 – дитина – соціальне середовище (social environment).

Питання взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї стало предметом уваги багатьох українських дослідників. В останні роки ця проблема розглядалася в різних аспектах:

– педагогічні умови ефективної взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї в екологічному вихованні (Кот, 2013);

– співробітництво вихователів із сім'єю щодо виховання дошкільників в дусі миру (Пагута, 1998);

– використання досвіду сімейного виховання зарубіжної педагогіки (Фінчук, 2001);

– здійснення педагогічної просвіти батьків (Добош, 2008);

– структурні й функціональні міжкомпонентні зв'язки педагогічної культури батьків (Алексеєнко, 2004);

– підвищення педагогічної культури батьків (Постовий, 2006).

Формування педагогічної культури батьків є складовою взаємодії будь-якого суспільного інституту із сім'єю. Сім'ї потребують уваги з боку держави, особливо в питаннях виховання дітей. Переважна більшість батьків – це люди віком до 30 років (молоді сім'ї), оскільки за даними соціологічного опитування 85% з них зазначили, що головною мотивацією вступу до шлюбу є народження та виховання дітей. Але даючи відповідь на запитання: «Чи потребують молоді сім'ї допомоги у вихованні дитини від дошкільних навчальних закладів?» – «Так», – сказали 38%, «Ні» – 62% опитаних [там же, с. 70]. Такий великий відсоток заперечення свідчив недостатнє усвідомлення батьками виховних проблем сім'ї та переоцінку себе як вихователів.

Проблема формування усвідомленого батьківства знаходиться в полі зору багатьох науковців (Т. Алексеєнко, А. Кузьмінського, А. Марушкевич, В. Омеляненка, В. Постового та ін.). Сучасні дослідження присвячені окресленню принципів, підходів, методів роботи з родинами щодо формування педагогічної культури батьків. Під педагогічною культурою

Рис. 1. Карта соціального оточення дитини (за В. Бронфенбреннером)

сім'ї розуміють показник її загальної культури, в якій відображено накопичений людством досвід виховання дітей у сім'ї, в основі якого наукові знання та досвід народної педагогіки. Педагогічна культура батьків – складне, інтегративне, динамічне особистісне утворення, яке визначає тип, стиль і способи поведінки батьків у виховній діяльності.

Українські науковці Т. Алексеєнко, О. Доукіна, К. Журба, Т. Кравченко, В. Постовий, О. Хромова та ін. виділили такі основні компоненти педагогічної культури батьків:

- мотиваційний (спонукання до виховної діяльності);
- змістовний (знання, переконання, погляди);
- конструктивний (способи функціонування педагогічної культури).

Огляд вищепроаналізованих педагогічних праць дає підстави для окреслення концептуального положення щодо важливості та необхідності соціальної взаємодії з сім'ями вихованців, забезпечення родин системою педагогічних знань. Вироблення педагогічних умінь досягається лише за активної участі батьків у різноманітних справах і заняттях, пов'язаних з вихованням і освітою дітей. Тому педагоги мають систематично і активно розповсюджувати і прищеплювати педагогічні знання, допомагати сім'ям усвідомлено виховувати дітей, пропа-

гувати кращий досвід родинного виховання, стимулювати наступність між сімейним і суспільним вихованням.

Послідовна і планомірна різнобічна педагогічна освіта батьків передбачає ознайомлення їх як із основами теоретичних знань, так і з практикою роботи з дітьми. Зміст роботи з батьками має охоплювати широке коло питань, висвітлювати усі сфери розвитку і виховання дитини. Таким чином, повноцінне здійснення завдань формування особистості в період дошкільного віку значною мірою визначається налагодженням взаємодії дітей і дорослих: «педагоги – діти – батьки». Педагогам і членам родин вихованців слід усвідомити, що і діти, і вони є повноправними учасниками педагогічного процесу, та взаємодіяти на засадах діалогу, довіри, партнерства з правом ініціативи, активної дії.

Перед педагогічними працівниками стоїть ряд завдань, які вони розв'язують, співпрацюючи з родинами своїх вихованців і забезпечуючи таким чином педагогізацію знань батьків.

До основних завдань, які реалізуються на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти відносяться:

1. Показувати батькам їх першочергову роль у вихованні дітей.
2. Розкрити роль дошкільних навчальних закладів.
3. Допомогти усвідомити особливості періоду дошкільного дитинства.

4. Залучати батьків до посильної участі в створенні умов для різноманітної діяльності дітей.

5. Познайти родини зі специфікою розвитку, виховання та навчання дітей раннього та дошкільного віку.

Слід зауважити, що приступаючи до їх реалізації вихователі враховують виховний потенціал сімей та їх особливості:

- для одних – дошкільний заклад – зручний вихід, коли мати може приймати участь у виробництві;
- для других – звичайний і навіть необхідний етап у житті їхньої дитини;
- треті – вважають, що заклад дошкільної освіти зобов'язаний взяти на себе всі виховні функції і створити для дітей найкращі умови життя;
- четверта група – сім'ї, які не звертають належної уваги ні на виховання своїх дітей, ні на заклад дошкільної освіти взагалі.

У кожній сім'ї існує своя конфігурація, або карта функцій. Це означає, що члени сім'ї в процесі життєдіяльності виконують певні функції.

В процесі нашого наукового пошуку ми виділили такі головні функції сім'ї:

- соціалізуюча (у т. ч. виховна);
- економічна (господарська);
- терапевтична (емоційна);
- рекреативна (функція духовного (культурного) спілкування та творчого розвитку);
- репродуктивна;
- побутова (у т. ч. функція турботи про домівок).

Виконання цих функцій визначає життєздатність сім'ї. Для виявлення рівня виховної функції вихователі проводять вивчення кожної сім'ї.

Мета вивчення сімей полягає в:

- 1- ознайомленні з матеріальними умовами життя, її психологічним кліматом, особливостями поведінки дитини вдома;
- 2- визначенні рівня педагогічної культури батьків;
- 3- виявленні труднощів, які виникають у батьків;
- 4- узагальненні позитивного досвіду сімейного виховання з метою його розповсюдження;
- 5- здійсненні педагогічного впливу на батьків на основі детального аналізу одержаних даних про кожну сім'ю.

Тобто, соціальна взаємодія передбачає обізнаність педагогів дошкільних закладів про особливості сімей їх вихованців, і відповідно, окреслення плану подальших дій щодо гармонійного і всебічного розвитку кожної дитини.

У сучасній дошкільній педагогіці окреслені основні принципи соціальної взаємодії з батьками: професійної компетентності; діагностичного підходу до родин; диференційованого підходу до родин; спрямованості педагогічної освіти батьків на особистість дитини, її індивідуальний, творчий розвиток; індивідуального підходу до родин.

Активно використовують такі методи вивчення сімей:

- спостереження;
- бесіди;
- виконання дитиною практичного завдання в присутності батьків чи близького дорослого;
- відвідання сім'ї кожної дитини;
- анкетовані відповіді тощо.

Дошкільна педагогіка має достатньо напрацьований інструментарій взаємодії дошкільних навчальних закладів з сім'ями. Це форми і методи співпраці дошкільних навчальних закладів з батьками.

Основним критерієм поділу на форми соціальної взаємодії є кількість учасників (див. табл. 1).

Окремою групою Т. Поніманська виділяє ще наочно-інформаційні форми роботи – «виставки дитячих робіт; реклама книг, публікації у періодиці, в системі Інтернет з проблем сімейного виховання» [135, с. 425].

Такий поділ, звісно, є умовним, але досить усталеним у широкій практиці роботи дошкільних навчальних закладів. Тобто, взаємодіючи з батьками, вихователь отримує можливість встановити з ними довірливі стосунки, засновані на взаємній повазі, накреслити шляхи дієвої допомоги сім'ї, дати батькам конкретні поради.

Педагогізація родин відбувається також і через консультативно-рекомендаційну (батьківські збори, усні і письмові консультації, бесіди, практикуми, тренінги тощо), лекційно-просвітницьку (батьківські лекторії, всеобучі, конференції, педагогічні читання) діяльність, залучення батьків до освітнього процесу («Дні відкритих дверей», участь у підготовці й проведенні свят, розваг, окремих занять, в оснащенні педагогічного процесу та упорядкуванні при-

Класичні форми взаємодії дошкільних навчальних закладів і сім'ї

Індивідуальні	Групові (або колективні)
<ul style="list-style-type: none"> - індивідуальні бесіди; - індивідуальні консультації; - відвідування сімей вдома; - телефонні дзвінки; - тести; - анкети; - письмові форми спілкування (листування, щотижневі нотатки індивідуальні зошити тощо); - папки-пересувки; - час коли дитину приводять та забирають із дошкільного навчального закладу; - доручення батькам, залучення їх до життя дітей в дошкільному навчальному закладі. 	<ul style="list-style-type: none"> - батьківські збори; - лекції, лекторії для батьків; - дні відкритих дверей; - батьківський куточок, стенди, інформаційні бюлетені; - групові консультації; - тренінгові заняття; - виготовлення альбомів, влаштування виставок (фотовиставок); - круглі столи, ділові ігри; - свята, концерти для батьків, конкурси; - клуби батьків; - педагогічні бібліотечки; - ремонт групової кімнати.

міщень, території разом з дітьми і педагогами). Цей спектр заходів у кожного педагога може бути значно ширшим.

У дослідженнях з означеної проблеми (Г. Беленька, О. Богиніч, М. Машовець) зазначається, що процес взаємодії необхідно будувати диференційовано: в одних батьків є проблеми у виховання, які мають вирішуватися індивідуально, а інші – можуть ділитися передовим досвідом сімейного виховання (Беленька, 2006). В індивідуальних бесідах батьки з більшим бажанням і відвертістю розповідають про ті прикраси, які інколи трапляються у сім'ї, про занепокоєння, які викликає поведінка дитини, про її успіхи. Індивідуальні бесіди можуть проходити як за ініціативою батьків, так і вихователів. Деякі батьки, яких називають «свідомими», можуть виступати у ролі помічників педагогів. Вони із задоволенням діляться досвідом родинного виховання, допомагають проводити різноманітні заходи (ігри для батьків, спільні свята та розваги батьків і дітей тощо). Передовий досвід родинного виховання педагоги пропагують в бесідах з іншими батьками, на зборах, через місцеве телебачення і радіомовлення.

Таким чином, організовуючи взаємодію з сім'ями, сучасні педагоги використовують як традиційні, так і нетрадиційні (новаторські) форми. При цьому акцент ставиться на інтерактивних методах (*під методами розуміють спосіб впливу: наочний, вербальний, практичний* – взаємодії батьків із спеціалістами. (Семінова, 2018). Найбільш розповсюдженими нині методами є такі:

– фронтальні та індивідуальні опитування батьків;

– вивчення соціального портрета родин вихованців;

– групові зустрічі у формі «круглих столів», дискусій, диспутів;

– лекторії, семінари;

– організація днів відкритих дверей, днів щасливої родини для батьків;

– активізація діяльності інформаційних корзин, інформаційних скриньок листів, телефону довіри;

– спільне проведення дозвілля;

– цільові та спонтанні бесіди;

– зустрічі з членами сімей вихованців;

– групові зустрічі-практикуми з елементами тренінгу;

– театралізовані вистави для дітей з участю батьків (де батьки виступають як виконавці головних ролей);

– організація конкурсів сімейних талантів;

– складання генеалогічного дерева сім'ї, родинних альбомів;

– наочна пропаганда, консультації;

– організація клубів, ділових ігор тощо.

Новими цікавими та ефективними методами соціальної взаємодії дошкільних закладів з батьками є групові семінари, практикуми, тренінги. Такі методи роботи передбачають як теоретичне ознайомлення з проблемою, так і практичні завдання на розв'язування конкретних педагогічних задач (наприклад, програвання ситуацій самими батьками). Ефективною є паралельна робота з дітьми з тієї ж проблеми. На цій основі можна наочно розглянути подвійність ситуації, виявити позицію дитини і дорослого. Робота тренінгової групи передбачає серію занять-практикумів. Деякі з них можуть

включати спільну творчість дітей і батьків. Заняття, що проводяться разом із дітьми, мають на меті розвиток інтересу, уважного ставлення до членів своєї родини, емоційне зближення сім'ї.

Простором для творчої взаємодії з сім'ями є ділові ігри. Вони максимально наближають учасників гри до реального стану, формують навички швидкого прийняття педагогічно доцільних рішень, уміння вчасно побачити та виправити помилку. Метою ділових ігор є вироблення і закріплення певних педагогічних навичок у батьків, формування умінь попередження конфліктних ситуацій у сім'ї. Ролі у ділових іграх можуть розподілятися по-різному. Темою ділових ігор можуть бути різні життєві ситуації. Як приклад, вони можуть бути спрямовані на взаємодію майбутніх першокласників і батьків, в яких буде відбиватися прийняття нової соціальної ролі дитини, адаптація до умов шкільного середовища, її нових домашніх обов'язків тощо. Ділові ігри, що проводяться з батьками, націлені на розвиток їхніх рефлексивних здібностей, які входять до структури особистісної готовності батьків до вступу дитини до школи і, відповідно, сприяють усвідомленню ними нових освітніх завдань.

Таким чином, вихователі відпрацьовують основну стратегію і тактику взаємодії, допомагають батькам у вирішенні протиріч сімейного виховання, коригуванні впливів навколишнього соціального середовища. Успіху досягають ті педагоги, які здійснюють перехід до принципово нових форм стосунків: освітній заклад робить педагогічний процес більш вільним, гнучким, диференційованим, гуманізує стосунки між дітьми, педагогами і батьками; створює такі умови, щоб у всіх учасників виховного процесу виникла особиста готовність відкрити самого себе в якій-небудь діяльності.

На основі зазначеного вище можна зробити такі **висновки**:

- питання здійснення соціальної взаємодії є актуальним для ряду наук, існує різноманіття визначення цього поняття;
- проблема соціальної взаємодії між виховними інститутами і сім'єю має місце в історико-педагогічній спадщині зарубіжної та вітчизняної наук;
- соціальна взаємодія – у нашому дослідженні трактується як процес взаємного впливу, співпраці між закладом дошкільної освіти і сім'єю, що характеризується двосторонньою діяльністю спрямованою на реалізацію поставленої мети: розвиток, виховання і навчання дітей;
- вивчення наукового доробку дає підстави зауважити, що батьки, як головні вихователі, мають знати основні підходи і принципи її гармонійного розвитку і виховання дітей дошкільного віку;
- сучасні педагоги співпрацюють з родинами у різних напрямках діяльності, реалізуючи основні положення нормативно-законодавчих документів у галузі дошкільної освіти;
- доцільним є використання різних форм соціальної взаємодії з родиною: індивідуальні форми – це бесіди, консультації, відвідування сімей, доручення батькам тощо; для колективу батьків організуються загальні консультації, групові та загальні збори, конференції, виставки, лекції, гуртки; оформляються інформаційні і тематичні стенди, фотомонтажі; проводяться радіопередачі, вечори запитань і відповідей, зустрічі за круглим столом тощо;
- розвиток майбутнього держави буде успішним від усвідомлення батьками і правильного вибору ними педагогічних впливів для здійснення освітньо-виховної роботи з дітьми під час взаємодії закладів дошкільної освіти з ними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеевко Т. Ф. Молода сім'я: умови виховання дитини Київ : ЗАТ «ЕКСИМЕРСЕРВИС», 2004. 345с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція). Київ: 2021. 38 с.
3. Бельська Г. В. Здоров'я дитини – від родини. Київ : СПБ Богданова А. М., 2006. 220 с.
4. Бойченко Т. Як виростити дитину. Київ : Прем'єр-Медіа, 2001. 204 с.
5. Бродовська В. Й. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів. Київ. : ВД «Професіонал», 2007. 512 с.

6. Добош О. М. Педагогічна просвіта батьків у полікультурному середовищі Закарпаття (остання чверть ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» . Київ: 2008. 24 с.
7. Кот Н. М. Педагогічні умови ефективної взаємодії дошкільних навчальних закладів і сім'ї в екологічному вихованні старших дошкільників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 . Київ:1993. 24 с.
8. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи . Київ : Фенікс, 2009. 416 с.
9. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання. Київ : Знання, 2006. 24 с.
10. Новий тлумачний словник української мови. Київ : Вид-во «Аконіт», 2007, 926 с.
11. Пагута Т. І. Співробітництво вихователів дошкільних навчальних закладів із сім'єю по вихованню дошкільників в душі. Київ, 1998. 24 с.
12. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка Київ : Академвидав, 2004. 456 с.
13. Постовий В. Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей у сучасній сім'ї. Київ: Інститут проблем виховання АПН України, 2006. 190 с.
14. Про дошкільну освіту : Закон України. Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2001. 56 с.
15. Психологічна енциклопедія. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
16. Семенов О. С. Формування творчо спрямованої особистості : перші кроки : Навчальний посібник. Луцьк : ПВД Твердиня, 2016. 156 с.
17. Семенов О. С. Формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі : Монографія. Луцьк : ПВД Твердиня, 2017. 520 с.
18. Семенова Н.І. Формування здорової особистості дитини старшого дошкільного віку у взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї. Луцьк : Твердиня, 2018. 256 с.
19. Семенова Н.І., Брушневська І.М. Корекційна валіза вихователя дошкільного навчального закладу. Луцьк : Друк Формат. 2017 р. 308 с.
20. Соціальна педагогіка за ред. проф. І. Д. Звереві. Київ : Центр навчальної літератури, 2008. 336 с.
21. Фінчук Г. В. Теорія та практика сімейного виховання в зарубіжній педагогіці (теоретико-методологічний аспект). Луганськ, 2001. 20 с.
22. Чернета С. Ю. Соціальна активність особистості як умова розвитку сучасного українського суспільства. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки.* 2015. № 1(302). С. 177-186.
23. Oleksandr Semenov, Nataliia Semenova, Hanna Bielienska, Nadiia Alendar, Oleksandra Yemchuk, Iryna Onyschuk. Empirical Research of a Creatively Oriented Personality's Formation of a Child of Senior Preschool Age. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 2021, Volume 13, Issue 4, pages: 413-434.

REFERENCES:

1. Aleksyeyenko T. F. Moloda sim"ya: umovy vykhovannya dytyny Kyiv : ZAT «EKSYMERSERVYS», 2004. 345s.
2. Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity (Derzhavnyy standart doshkil'noyi osvity) (nova redaktsiya), Kyiv: 2021. 38 s.
3. Byelyen'ka H. V. Zdorov"ya dytyny – vid rodyny. Kyiv : SPB Bohdanova A. M., 2006. 220 s.
4. Boychenko T. Yak vyrostyty dytynu . Kyiv : Prem"yer-Media, 2001. 204 s.
5. Brodovs'ka V. Y. Tlumachnyy rosiys'ko-ukrayins'kyu slovnyk psykholohichnykh terminiv .Kyiv. : VD «Profesional», 2007. 512 s.
6. Dobosh O. M. Pedahohichna prosvita bat'kiv u polikul'turnomu seredovyschi Zakarpattya (ostannya chvert' KHKH stolittya) : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : 13.00.01 «Zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky» . Kyiv: 2008. 24 s.
7. Kot N. M. Pedahohichni umovy efektyvnoyi vzayemodiyi doshkil'nykh navchal'nykh zakladiv i sim"yi v ekolohichnomu vykhovanni starshykh doshkil'nykiv : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : spets. 13.00.01 . Kyiv: 1993. 24 s.
8. Kravchenko T. V. Sotsializatsiya ditey shkil'noho viku u vzayemodiyi sim"yi i shkoly . Kyiv : Feniks, 2009. 416 s.
9. Kuz'mins'kyu A. I. Pedahohika rodynnoho vykhovannya . Kyiv : Znannya, 2006. 24 s.
10. Novyy tлумachnyy slovnyk ukrayins'koyi . K. yiv : Vyd-vo «Akonit», 2007, 926 s.
11. Pahuta T. I. Spivrobitnytstvo vykhovateliv doshkil'nykh navchal'nykh zakladiv iz sim"yeyu po vykhovannyu doshkil'nykiv v dusi . Kyiv:1998. 24 s.
12. Ponimans'ka T. I. Doshkil'na pedahohika Kyiv : Akademvydav, 2004. 456 s.

13. Postovyy V. H. Tendentsiyi i priorityty vykhovannya ditey u suchasniy sim"yi : Kyiv: Instytut problem vykhovannya APN Ukrainy, 2006. 190 s.
14. Pro doshkil'nu osvitu : Zakon Ukrainy. Kyiv. : Red. zhurn. «Doshkil'ne vykhovannya», 2001. – 56 s.
15. Psykholohichna entsyklopediya . Kyiv. : Akademydav, 2006. 424 s.
16. Semenov O. S. Formuvannya tvorcho spryamovanoi osobystosti : pershi kroky : Navchal'nyy posibnyk. Luts'k : PVD Tverdunya, 2016. 156 s.
17. Semenov O. S. Formuvannya tvorcho spryamovanoi osobystosti starshoho doshkil'nyka u pozashkil'nomu navchal'nomu zakladi : Monohrafiya. Luts'k : PVD Tverdunya, 2017. 520 s.
18. Semenova N.I. Formuvannya zdorovoyi osobystosti dytyny starshoho doshkil'noho viku u vzayemodiyi zakladu doshkil'noyi osvity ta sim"yi. Luts'k : Tverdunya, 2018. – 256 s.
19. Semenova N.I., Brushnevs'ka I.M. Korektsiyna valiza vykhovatelya doshkil'noho navchal'noho zakladu. Luts'k : Druk Format. 2017 r. 308 s.
20. Sotsial'na pedahohika za red. prof. I. D. Zvyeryevoyi. Kyiv : Tsentr navchal'noyi literatury, 2008. 336 s.
21. Finchuk H. V. Teoriya ta praktyka simeynoho vykhovannya v zarubizhniy pedahohitsi (teoretyko-metodolohichnyy aspekt) . Luhans'k, 2001. 20 s.
22. Cherneta S. YU. Sotsial'na aktyvnist' osobystosti yak umova rozvytku suchasnoho ukrayins'koho suspil'stva. Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Pedahohichni nauky. 2015. № 1(302). S. 177-186.
23. Oleksandr Semenov, Nataliia Semenova, Hanna Bieliienka, Nadiia Alendar, Oleksandra Yemchuk, Iryna Onyschuk. Empirical Research of a Creatively Oriented Personality's Formation of a Child of Senior Preschool Age. Revista Românească pentru Educație Multidimensională, 2021, Volume 13, Issue 4, pages: 413-434.